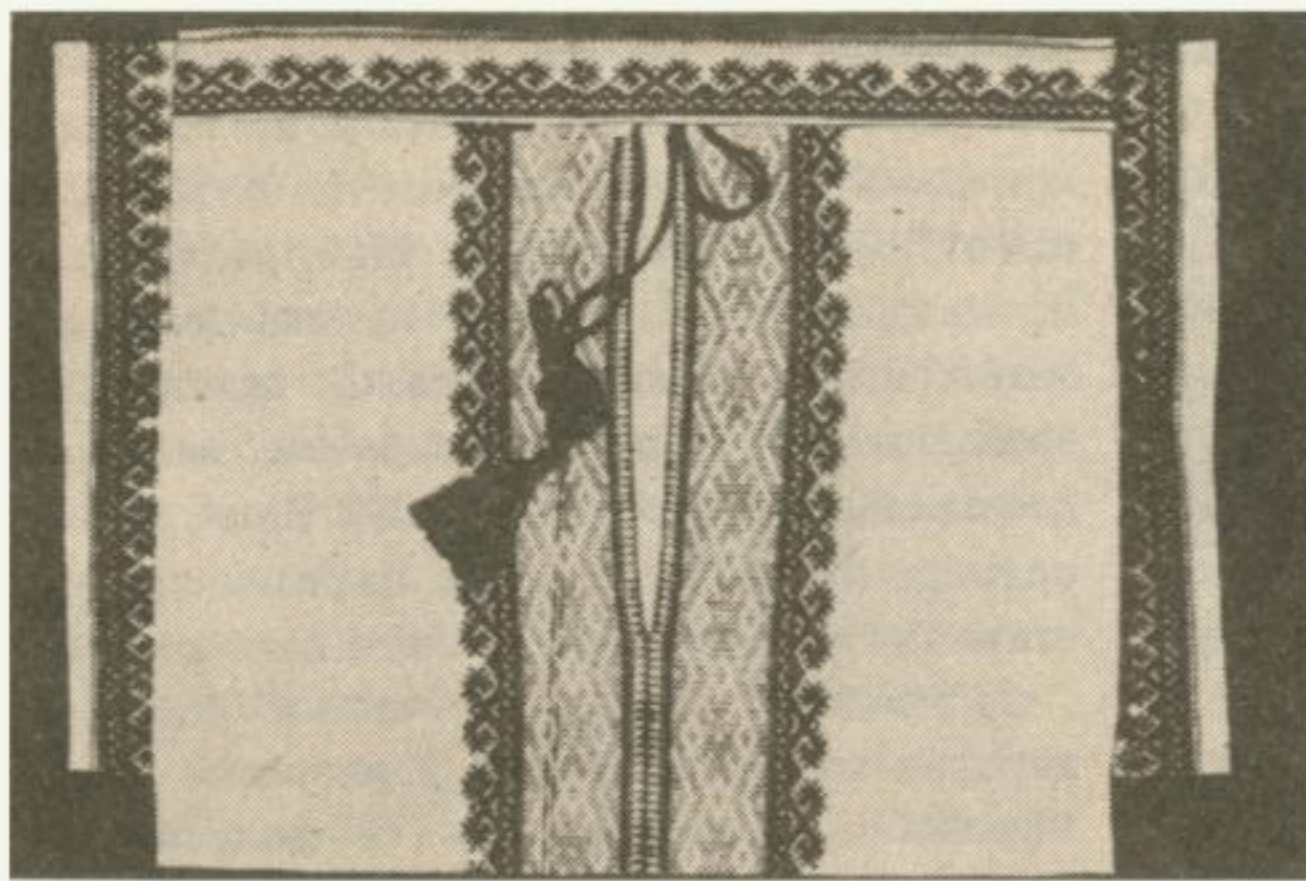

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ

НАРОДОЗНАВЧІ ПРАЦІ ПРО ПОДІЛЛЯ

(Проблемний огляд історико-краєзнавчих та етнографічних видань Подільського та Волинського регіонів)

В періодиці промайнула інформація, що історична галузь знань в Україні є нині провідником за кількістю організованих наукових форумів. Фахове самолюбство тішить і те, що попри скруту доповіді, повідомлення, тези наукових зібрань раніше чи пізніше, а таки знаходять шлях до друкарень та читачів. Науковці Волині й Поділля, котрі мають сталі традиції та вагомі здобутки, і сьогодні не пасуть задніх, активно піднімаючи ще не зорані краєзнавчі перелogi. Свідчення цього — низка місцевих видань, що містять матеріали конференцій та симпозіумів.

Предметом мого розгляду є такі книги «Духовні витoki Поділля: творці історії краю». Частина I. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 9—11 вересня 1994 р., м. Кам'янець-Подільський (науковий редактор Федорук О. К.). Хмельницький, 1994 (431 с.); «Велика Волинь: минуле і сучасне. Матеріали міжнародної наукової краєзнавчої конференції, жовтень 1994 р.» (672 с.); «Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження». Науковий збірник (відповідальний редактор Баженов Л. В.). Хмельницький, 1995 (368 с.).

Перша із книг має витриману структуру, що майже цілком відповідає назві. Достатньо назвати такі розділи: «Дослідники-краєзнавці Поділля», «Діячі культури та освіти», «Подвижники бібліотечної справи. Бібліотеки», «Історичні постаті Поділля». Окреме місце відведено висвітленню постаті Юхима Січинського, великого трудяра історичної науки на Поділлі. Дещо штучним видається розділ «Б. Хмельницький і Поділля», примушуючи згадати недавню і недалеку т. зв. ювілейну практику.

Вартість книги — у переліку імен, якими може пишатися подільська земля, подачі біографічних даних про них. Яскравої портретної галереї, на мій погляд, до кінця все ж

не створено. На заваді стала відсутність вироблених критеріїв відбору матеріалів. Багато повідомлень мають виключно пропагандистську спрямованість, переповнені тривіальними висловлюваннями та висновками, неприпустимими для науковців прорахунками (на зразок віднесення до фольклору про Богдана Хмельницького сучасної авторської пісні — с. 84).

Наукову безплідність засвідчують і деякі назви, через яких виділяється своєю незрозумілістю така: «Подільський синдром у структурі педагогічного кредо Т. Г. Шевченка» (с. 175). Деякі матеріали навіть опосередковано не стосуються тематичного спрямування книги. В ній мало свіжих, цікавих штрихів до життєписів, які б витранювали особистість. Практично не використовуються як історичне джерело спогади. Мені здається, що не можна всіх краєзнавців та широковідомих уродженців краю, так би мовити, «поціновувати гамузом», роздаючи за висловом О. Довженка, «кому серпачок, кому молоточок». Потрібні елементарні критерії, за якими б увиразнювався їх життєвий доробок. Якісна доцільність — один із них.

Кілька сторінок присвячено майстрам подільського вишивання (с. 166, 168, 422), але без глибокого аналізу того, наскільки вони продовжують і збагачують традиції краю. Загалом же народній культурі, її творцям і дослідникам відведено менше місця, ніж можна було сподіватись. На цьому фоні вигідно вирізняється матеріал І. В. Рибачка «Народні промисли Зінькова та навколишніх сіл виникнення та еволюція» (с. 414—419).

Друга книга містить майже 200 доповідей та повідомлень наукової конференції, яка відбулася в Ізяславі на відзначення століття початку археологічного вивчення цього старовинного волинського міста. Від попередньої її відрізняє не лише більший обсяг, а й знач-

но вищий науковий рівень уміщених матеріалів. За деякими параметрами це видання можна вважати зразковим: змістовний історіографічний та джерелознавчий розділ; виклад історії окремих сіл, міст, підприємств та промислів Волині, виокремлення таких актуальних для сьогодення демографічних проблем регіону та результатів вивчення його фауни і флори, лексичних особливостей. Тобто, йдеться про комплексний підхід, що є наріжним каменем в методології краєзнавства.

Матеріали книги характеризує не формальна, а присутня виразна постановка проблем подальшої пошуково-дослідницької роботи. В зв'язку з цим варто назвати вченого із Луцька Олексу Ошуркевича, який розкриває багатогранну фольклорно-етнографічну проблематику в діяльності Товариства дослідників Волині 1900—1920 рр. і робить логічний висновок про необхідність відновлення його діяльності «в усьому своєму об'ємі» (с. 34—37). Вважаю, що матеріали про суто етнографічні дослідження Волині варто було виокремити із інших рубрик. Тим паче, що в книзі натрапляємо на цікаві спеціальні дослідження про водяні борошномельні млини Волині другої половини XVI — сер. XVIII ст. (с. 75), зооморфні орнаментальні вишивки Волинського Полісся (с. 376), «серпанки» (легка прозора лляна тканина) із Дубровицького району (с. 379).

Все зібране у книзі, за невеликим винятком (с. 20), створює приємне уявлення про Волинські старожитності. Банальності тут також зустрічаються, але менше. Недоліком видання є відсутність бібліографії до надрукованого і посилань на джерела, а це не дає змоги повністю з'ясувати оригінальність і наукову вагу дослідів. Переписування вже написаного — не дивина в добу інформаційної лавини. Прикрим технічним огріхом, що породжує незручності, є частково неточне посилання у змісті на сторінки.

Третя із рецензованих мною книг підсумовує в формі збірника результати наукового симпозіуму, що відбувся в Кам'янці-Подільському у вересні 1995 р. до 400-ліття від дня народження Б. Хмельницького. На противагу від попередніх двох видань у ній подається список джерел і літератури, але цей принцип до кінця не витримано. Ювілейна спрямованість симпозіуму породила строкатість тематики та складнощі пов'язані зі структуруванням збірника.

У книзі знаходимо рідкісні, але такі потрібні для краєзнавця розділи як «Документи і матеріали», «Історіографія і критика», «Рецензія», «Бібліографія», «Хроніка». На жаль, вони якраз і залишилися найменше заповненими. Серед документів подається лише кілька листів із Кам'янця часів української

революції сер. XVII ст. (с. 309, підготував Ю. Мицик) та три секретних донесення по лінії ДПУ про голодомор 1933 р. на території нинішньої Хмельницької області (с. 310—314, підготував О. Завальнюк). Цей розділ, наприклад, могли б доречно поповнити документи про Устима Кармелюка, огляд яких зроблено на сторінках збірника молодим дослідником В. Дячком (с. 329). Вони значно рельєфніше та правдивіше окреслюють постать знаменитого подільського опришка.

Природно, що лівова частка всіх матеріалів стосується подій Хмельниччини та персоналій. Етнографічних та фольклорних матеріалів мало. В розділі «Хроніка» історик краєзнавства Л. Баженов інформує (с. 362) про фольклорно-етнографічну експедицію членів історико-культурологічного товариства «Подільське братство» із Кам'янця-Подільського до сіл Дунаєвецького, Новоушицького районів Хмельницької та Борщівського Тернопільської областей. Будемо сподіватися, що зібрані ними польові матеріали з часом будуть оприлюднені.

Всі видання, як і конференції, що їх наповнили змістом, це результат чималих зусиль представників науково-освітніх центрів та адміністративних органів Поділля і Волині. Треба віддати належне їх устремлінням та організаторським здібностям. Але аналіз цих книг нашою на поважні роздуми стосовно перспектив та шляхів розвитку історико-краєзнавчих досліджень у нашій країні. Відразу впадає в око відсутність належної координаційної роботи на всіх рівнях: загальнодержавному, регіональному та місцевому. Вкотре доводиться згадувати про роботу в 20-х рр. Всеукраїнської Академії Наук, яка утворила розгалужену мережу комітетів, комісій, товариств, гуртків і спрямувала на цю ділянку кращі наукові сили, розробила необхідні програми і т. п. Де нині аналогічні програми та методичне спрямування? Де продумане залучення до організованої пошукової роботи місцевих краєзнавців-аматорів?

Регіональну координацію, якщо керуватися науковими принципами, найдоцільніше здійснювати за історико-етнографічною ознакою. Автура та зміст аналізованих книг свідчать, що між центрами Волині та Хмельницької області існують тісніші наукові зв'язки, ніж між Вінницею, Тернополем та Хмельницьким — питомими подільськими землями. На часі створення саме Подільського краєзнавчого комітету, комісії або центру для розробки планів та координації науково-пошукової роботи. І не варто ганятися за титулами «всеукраїнська», «міжнародна» і т. п. Зрештою, не географія представництва та кількість установ-організаторів визначають рівень та успіх наукового форуму.

Як на мене, непорушним принципом при публікації матеріалів має стати посилання на джерела та літературу, щоб наступне покоління краєзнавців могло далі топтати вказану стежку та використовувати знайдене на ній з усією повнотою. Оскільки передусім народ визначає обличчя краю, його культурні надбання, особливу увагу слід приділяти етнографії та фольклору. Врахуймо, що цей джерельний масив зникає на очах.

Прикладом організації роботи на місцевому рівні є діяльність науково-краєзнавчого товариства «Спадщина» ім. князів Острозьких із м. Острога, яке 1996 р. проводить вже VI кон-

ференцію «Остріг на порозі 900-річчя». Регулярно видаються матеріали. Втім, і тут є проблеми із опрацюванням напрямків та координацією дій.

Нині історики різних рангів та краєзнавці-аматори тягнуться до конференцій, бо крім природної потреби в спілкуванні є ще необхідність і в публікаціях. Треба лише надати цьому тяжінню належні організаційні форми, з користю для справи використати інтелектуальні потенції.

Василь ЯРЕМЕНКО

Хмельницький

КНИЖКА ПРО ЗАКАРПАТСЬКИЙ НАРОДНИЙ ХОР

*Хланта І. В. Пісня над Карпатами: Державний заслужений
Закарпатський народний хор.*

Ужгород: Карпати, 1994. — 95 с.

Збереження народної пісні — життєдайного джерела духовності — в усі часи справа потрібна. Адже в пісні й історична пам'ять народу, його інтелект, морально-етичне осердя, зрештою, й емоційний світ. Серед колективів України, що обрали собі за мету зберегти і донести до слухачів предковічну душу народу — пісню — Закарпатський народний хор. Оцінкою його півавкової діяльності можна вважати вихід книги Івана Хланти «Пісня над Карпатами».

Публікація книги в серії «Масово-політичне видання» розрахована, очевидно, на широке коло читачів, а відтак не передбачає глибокого наукового аналізу, деталізації різноманітних аспектів діяльності названого колективу. Тому зрозумілою є позиція автора, який акцентує увагу на хронологічному аспекті (с. 12—42). Власне, опис етапів творчого становлення Закарпатського народного хору, добірно проілюстрований численими фото (близько 100), і є найцікавішими сторінками книги.

Наводячи у вступі короткі відомості про історію збирання і запису народних пісень на Закарпатті (М. Лучкай, А. Дешко, Я. Головацький, Г. де Волан, М. Врабель, Є. Сабов, В. Гнатюк, Ф. Колесса, М. Попадович, П. Лінтур, Д. Задор, Ю. Костьо, П. Милославський) та хорового співу, автор логічно проводить думку про закономірність утворення названого колективу (первісно: Закарпатський ансамбль пісні і танцю, 1945; з 1948 — Державний Закарпатський народний хор).

У розділі «Етапи творчого шляху» скрупульозно хронологічно подається географія концертів, наводяться цитати з відгуків у пресі, які свідчать про значний резонанс у

мистецькому житті від виступів хору та його танцювальної групи. Ці успіхи, як наголошує автор, — велика праця керівників — Петра Милославського, Михайла Кречка, Миколи Попенка.

Цікавою у книзі є згадка про творчу співпрацю Закарпатського народного хору з І. Козловським. Йдеться про виступи в Ужгороді та Мукачеві в 1948 році, де у супроводі чоловічої групи хору він виконав соло із «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського, «Іхав козак на війноньку» та російські пісні «Вечерний звон», «Степь да степь кругом». На жаль, лише згадано, проте залишилось неконкретизованим, спілкування хористів з Дм. Гнатюком, О. Врабелем, Г. Циполою, А. Алексиком, І. Поповичем (с. 81).

Неможливо уявити, звичайно, успіх Закарпатського народного хору без його танцювальної групи. Їй І. Хланта присвячує окремий розділ книги (с. 43—64), розповідаючи про творчі постаті балетмейстерів В. Ангарова, М. Ромадова, О. Опанасенко та К. Балог. Завдяки їм були поставлені, сьогодні вже класичні закарпатські народні танці «Увиванець», «Дубкани-скакуни», «Аркан», «Верховина», «Тропотянка», «Чинадійка», «Дуботанець», «Коломийка» та ін. Цілком правомірно, що більшу частину розділу віддано особистості Кларі Балог, яка пройшла шлях від рядової танцюристки до солістки групи, а згодом — і головного балетмейстера (поставила понад 40 танців, заснованих на закарпатському фольклорі). Автор різнобічно висвітлює діяльність К. Балог: запрошена до Київського хореографічного училища викладати сценічні народні танці вона разом з тим навчається сама — основ класичного танцю.